

LA PROCLAMACIÓ DE LA REPÚBLICA CATALANA A MATARÓ. 1931-1981

La necessitat del canvi

La trajectòria de la monarquia espanyola en el primer terç del segle XX, més que orientar-se vers formes de progrés -com hom demanava i exigia-, paulatinament, s'inserí en un context d'involució política. Malgrat que la tònica general del país fos d'avenç, els seus governants s'entestaven a ignorar-ho.

La fita màxima d'aquest retrocés polític, la marca el "pronunciamiento" militar del general Primo de Rivera (23 setembre 1923) i el "manifiesto" que aquest general va adreçar a l'opinió pública sota el títol de "Al país y al Ejército españoles". Si bé en un primer moment aquest aixecament militar fou acollit amb certa simpatia pels sectors de l'alta burgesia de l'Estat, aviat quedarien al descobert un seguit de grans dificultats; sobretot, un dèficit creixent a les finances en una situació conjuntural clarament desfavorable (a la que s'hi ha d'afegir la relativa incidència del "crack" econòmic del 1.929).

A Catalunya, la greu situació econòmica i les successives campanyes desnacionalitzadores de Primo de Rivera, bastiren una oposició al règim dictatorial que si bé no s'articulà suficientment, sentaria "les bases d'un futur sistema de forces polítiques en el qual els sectors populars del país van passar a ser hegemònics" (1)

Pressionat, i gairebé sense partidaris, Primo de Rivera dimetirà pel gener de 1930, i s'exiliarà a París. Alfons XIII encarregarà al general Dàmaso Berenguer y Fusté el formar govern amb la missió de restaurar el règim constitucional. El seu mandat duraria només un any; el substituï en el comandament del país l'almirall Juan Bautista Aznar.

Aquest breu període de "restauració constitucional", immediatament anterior a la Proclamació de la República i qualificat pels mitjans de comunicació de l'època de "dictablanda", patentitza -en paraules de Marta Manté- "la incapacitat dels homes que tradicionalment havien dirigit el país per a trobar una sortida a la situació" (2).

Simultàniament, arreu de l'Estat, es fan "professions de fe" republicanes; destacades personalitats de la vida pública, de les lletres i les ciències, es confessaran partidaris del canvi de règim: Ortega y Gasset, Ossorio y Gallardo, Maura... Al Principat, a l'entorn del Pacte de Sant Sebastià, cristal·litza l'aliança entre sectors de la burgesia i les forces obreres (3).

A Jaca, el frustrat intent dels capitans Fermín Galán i García Hernández de proclamar la República, va semblar que acabava amb la capacitat de mobilització de l'oposició.

El nou gabinet, presidit per l'almirall Aznar i amb la participació de liberals i mauristes i de la Lliga Regionalista, es va veure obligat, d'acord amb les exigències de l'oposició, a convocar el cicle electoral complet; és a dir, celebrar primer eleccions municipals, després provincials i finalment legislatives.

Decidit el Consell de Ministres pel març del 1931 a convocar les eleccions municipals, fixant-les pel 12 d'abril, gairebé la totalitat d'organitzacions polítiques les interpretaren com un plebiscit sobre la monarquia; per això mateix, la campanya electoral es va polititzar enormement. En un míting celebrat al Teatre Bosch

de Mataró el 31 de març per la coalició electoral que després triomfaria, tots els oradors coincideixen plenament en què "el que està en qüestió és el canvi de règim" (4).

Arreu de Catalunya, triomfen les coalicions i candidatures republicanes; a la resta de l'Estat, sobretot en els grans nuclis urbans, també s'imposaren les candidatures rupturistes. El dia 13 d'abril, l'endemà de les eleccions, Alfons XIII abandonava la península i el 14, hom proclamava la República.

"...il n'y a pas de place dans l'Europe Moderne pour les rois absolus", comentava el periòdic suís Le Journal de Genève en el seu editorial del 16 d'abril.

Rafael Tasis i Marca escriuria el 1937: "La dinastia absolutista havia començat el seu domini a Catalunya tot vençant el poder popular dels Municipis. Dos segles més tard, era aquest mateix poder popular que, amb una unanimitat colpadora, l'expulsava".(5)

Les eleccions del canvi

A Mataró es presentaren dues candidatures a l'opinió pública: la Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA i la Coalició ADMINISTRATIVA.

La Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA era la refosa de tres partits, el Centre Republicà Federal (partit integrant de la futura E.R.C.; Esquerra Republicana de Catalunya), Acció Catalana Republicana i l'Agrupació Socialista de Mataró (filial del P.S.O.E. -"Partido Socialista Obrero Español"-), donat que la llei electoral -sobre el tema majoritari- afavoria la formació de grans blocs polítics. Tot i mancar-los un programa estructurat i sòlid d'actuació municipal, els seus components són els portaveus del sentir unànim de canvi.

L'altra candidatura, la Coalició ADMINISTRATIVA, es presenta als comicis a darrera hora sota l'aparença de l'apoliticisme, tan sols amb desitjos envers la bona administració de la ciutat. Marta Manté i Bartra, mataronina que ha estudiat amb profunditat el període que ens ocupa, assenyala com aquesta coalició "agrupa els membres més conservadors, alguns dels quals havien estat personalitats destacades dels ajuntaments del període de la dictadura" (6).

El Diari de Mataró (Editorial del 4 d'abril), amb satisfacció palesa, assenyala "la desfeta del caciquisme local, que ni amb forces s'ha vist per presentar candidatura pròpia".

La campanya electoral és força activa i dinàmica a la nostra ciutat. Els mitings d'una i altra candidatures es succeeixen; els parlaments dels diferents oradors són encesos, i es proclama arreu la necessitat del canvi de règim:

"...el problema de Catalunya és un problema de llibertat. ...La Dictadura persegüí totes les manifestacions del nostre poble fins a cremar llibres catalans a la plaça pública. Ara ha arribat l'hora de la revenja. Nosaltres, però, no apel·larem a la violència, sino que emprarem l'arma que ens dona la democràcia, el sufragi i anirem amb fermesa a n'aquesta batalla cívica (...).

Es hora, de procurar el triomf de la República i eliminar un règim que és l'enemic tradicional de Catalunya. Això, però, ho hem de fer sense espases ni fusells, solament omplint les urnes. Aleshores serà únicament quan brillarà el sol de la llibertat".

(Al·locució del Sr. Masferrer, d'Acció Catalana de Barcelona, al míting de la Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA del Teatre Bosch. Diari de Mataró, 1 d'Abril 1931).

Les votacions es desenvoluparen amb perfecte normalitat. El 13 d'abril es saberen els resultats: dels 26 escons a cobrir a l'Ajuntament mataroní, 17 foren pels membres de la Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA, els grans triomfadors de la jornada (de 16 seccions electorals, obtingueren la victòria a 15); els altres 9 escons, se'ls adjudicaria la Coalició ADMINISTRATIVA (Vegi's quadre adjunt amb els resultats oficials). De tota manera, els regidors que resultaren escollits, eren persones prou conegudes per la majoria dels ciutadans de Mataró. (7)

REGIDORS ELECTES
CANDIDATURA REPUBLICANO-SOCIALISTA

Districte 1	Joan Cabanyes i Barba Vicenç Esteve i Bernaus
Districte 2	Ramon Cantó i Bombardó Josep Esperalba i Mora Francesc Anglas i Sarlat
Districte 3	Jaume Llavina i Cot Jaume Comas i Jo Pere Torres i Font
Districte 4	Josep Majó i Lleonart Agustí Montaner i Cabarrocas Josep Rabart i Simon Artur Puigvert i Fabre Josep Abril i Argemí
Districte 5	Jaume Recoder i Esquerra Francesc Rossetti i Sánchez Joan Julià i Planas Daniel Barberà i Peradejordi

COALICIÓ ADMINISTRATIVA

Districte 1	Joan Masriera i Sans Josep Recoder i Fàbregas
Districte 2	Francesc Biayna i Riera Joaquim Sans i Berenguer Josep Puig i Suari
Districte 3	Antoni Vinardell i Sagarra Josep M ^a Fradera i Pujol
Districte 5	Joan Novellas i Mora Josep Montserrat i Quadrada.

Globalitzant els percentatges, el nou consistori es repartia d'aquesta manera:

C.R.S.65%
C.A.35%

ma a desentendres's de lecidir per una renovació més difícil. Contra el bloc llistat catalanistes que de la il i elements, que podríem s o contraris al règim rilitis que la propugnen i smadors, o per les escas- lidenen els poden oferir. el bloc republicà s'ha em- orgats als partits que hom igrava també en les coa- a endut els primers llocs. vots dretistes i també que inre aquest matís, la qual , malgrat que hagin resul- els diferents candidats re- lles candidatures, puix en barreges i amb freqüència rres socials. Els sectors ient s'abstenien de pendre han estat l'element bàsic i alment sorprenent majoria

le que les eleccions serien i desentrotllat sense inci- na mostra de civisme, que nins de pau i legalitat com la força moral necessària. orta a un punt molt delicat lòlics, se'ns fa més difícil i e fan, alguns partits, de la Ara com mai no és conve- 'afebleixi la cohesió, sinó ències polítiques i per dan- nt.

la cèdula dels que, pre- a, ho sollicitaven. i practicada cap detenció t de suplantació d'elector; nt de cap mena enterbolí alitat de les heterogènies electorals... No faltaren, petites i inevitables discu- tre els components de les i tampoc l'elecció estigué falsos electors. Més d'un, t per les seves vacil·la- exacitituds, s'escabullí dis- nt.

centatge de votants fou inari. En les eleccions ls de l'any 1922, les dar- zbrades, el nombre de vo- presentà aproximadament er 100 del cens. Aquesta orejà el 70 per 100. En les 1909, en que una coalició na s'emportà les majories ant per cent passà de 79.

en una secció, feu un discurs et jus- tificatiu de les seves preferències polítiques que inclús retardà l'es- crutini.

El recompte es feu a porta ober- ta. Fins al carrer arribaren els es- pectadors. Tothom podia entrar i sortir lliurement.

últimes d'arribar foren les del col- legi de Santa Anna, que no podien alterar els resultats de conjunt, però sí el de minories.

Heu's ací el resultat final dels escrutinis.

El noms dels elegits estan senya- lats amb un asterisc.

Districte Primer	SECCIONS				Total
	1. ^a	2. ^a	3. ^a	4. ^a	
Joaquim Cabanyes i Barba (Acció Catalana)	191	188			379
* Vicents Esteve i Barnaus (Federal)	187	177			364
* Joan Masriera i Sans (Administratiu)	210	124			334
* Josep Recoder i Fàbregas (Administratiu)	206	127			333
Narcís Tristany i Lladó (Socialista)	156	171			327
Manuel Puig i Graupera (Administratiu)	188	123			311
Enric Dalmau i Domenich (Comunista)	1				1
En blanc	3				8 11

Districte Segon	1. ^a	2. ^a	3. ^a	Total
* Ramon Canó i Bombardó (Acció Catalana)	182	126	176	484
* Josep Esperalba i Mora (Federal)	174	126	181	481
* Francesc Anglas i Sarlat (Socialista)	162	122	177	461
* Francesc Biayna i Riera (Administratiu)	119	80	80	279
Francesc Llivina i Fornés (Administratiu)	104	76	65	245
Joaquim Capell i Vidal (Administratiu)	102	76	64	242
Enric Dalmau i Domenich (Comunista)			2	2
En blanc	1			1

Districte Tercer	1. ^a	2. ^a	3. ^a	Total
* Jaume Llivina i Cot (Acció Catalana)	229	223	170	622
* Jaume Comas i Jo (Socialista)	227	230	156	613
* Pere Torres i Folch (Federal)	231	225	156	612
* Joaquim Sans i Berenguer (Administratiu)	45	46	121	212
* Josep Puig i Sauri (Administratiu)	39	43	117	199
Marif Fargas i Vila (Administratiu)	38	42	115	195
Enric Dalmau i Domenic (Comunista)	1	7		8
En blanc		3		3

Districte Quart	1. ^a	2. ^a	3. ^a	4. ^a	Total
* Josep Majó i Lleonart (Acció Catalana)	229	202	228	166	825
* Agustí Montaner i Cabarrocas (Federal)	228	200	228	161	817
* Josep Rabat i Simon (Acció Catalana)	228	197	224	162	811
* Artur Puigvert i Fabré (Socialista)	227	195	225	160	801
* Josep Abril i Argemí (Federal)	223	195	225	158	801
* Antoni Vinardell i Sagarra (Administratiu)	98	126	72	101	397
* Josep M. ^a Fradera i Pujol (Administratiu)	102	123	69	102	396
Josep Monclús i Ribera (Administratiu)	99	120	63	101	383
Jaume Serra i Viada (Administratiu)	99	117	67	98	372
Enric Dalmau i Domenic (Comunista)	2	2	5	2	11
En blanc	6	4		1	11

Districte cinquè	1. ^a	2. ^a	3. ^a	4. ^a	Total
* Josep Recoder i Esquerra (Acció Catalana)	290	227	167	199	883
* Francesc Rossetti i Sánchez (Federal)	288	225	162	187	862
* Daniel Barberà i Peredejordi (Socialista)	273	221	162	184	840
* Joan Julià i Planas (Socialista)	274	219	160	184	837
* Joan Novellas i Mora (Administratiu)	104	69	101	107	381
* Josep Montserrat Cuadrada (Administratiu)	87	72	95	111	365
Miquel Llinàs i Argimón (Acció Catalana)	98	70	95	102	364
Joaquim Horta i Caparà (Administratiu)	87	67	92	111	357
Enric Dalmau i Domenic (Comunista)	6	11	8	4	29
En blanc	4	11	1	5	21

Dictadura.
Hi hagué una gran c candidatures que barrej dels dos bàndols en llul

El futur Ajuntament
El futur Ajuntament, de constituir-se el dia vinent, estarà format de manera: Acció Catalana blicans federals, 6; Soc els diversos component didatura administrativa,

Després de les elecc
Coneguts els resulta d'Acció Catalana on es blertes les oficines ce coalició republicano-so hissada al balcó la band juntament amb la repu panyola coronada per u les quatre barres. Més ésser retirades.
El públic s'interessav resultat de les eleccions nes en les quals la can trocinada per En Mac Domingo aconseguí la dels 50 llocs (25) seguit lició Republicano-Soci i la Lliga Regionalista (

Nostre servei perio
Diuenge a la tard ment Maria» anuncià el les eleccions al vestíbul De les cinc en amunt g de subscriptors i amics enterar-se i així conti trat el vespre.

A mida que anaven enviats especialment tots els col·legis electo sultats eren objecte de Els nostres enviats e seu comès amb gran e diligència, de tal man partit polític els tingué Hem d'agrair les at tingueren algunes mese nostres redactors fa tasca.

A tots els que en g contribuïren a l'èxit del veí periodístic, moltes

Comentaris
Ja hem indicat que el de votants superà en l'any 1922, sense arrib la proporció del de l'a que una coalició forma cionalistes republicans

La repartició d'escons a la Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA era força equitativa entre els diferents partits integrants:

A.C.	35%
E.R.C.	30%
Soc.	35%

La victòria d'aquesta coalició, en bona part, fou possible pel recolzament tàcit de la C.N.T. ("Confederación Nacional del Trabajo"), sindicat prou potent a la nostra ciutat, ja que, si bé explícitament no va recolzar cap candidatura (ni a Mataró ni a la resta de Catalunya), implícitament permeté als seus afiliats de votar massivament les candidatures rupturistes.

El triomf de les forces de progrés fou expressió de la voluntat general. Per als catalans, a més a més, l'expressió de la nostra voluntat nacional; així ho resumia el Diari de Mataró: "El sentiment pairal està despert en l'ànima dels catalans, després de les vexacions dictatorials passades. L'Ajuntament que sortirà de les urnes sabrà honorar com cal les nostres coses" (8)

Els dies del canvi

El dilluns 13 d'abril, assementada dels resultats de la ciutat, ignorant encara, però, els resultats generals, una munió de gent i alguns dels regidors electes de la coalició REPUBLICANO-SOCIALISTA (9), pels volts de les cinc de la tarda, es concentren a l'Ajuntament.

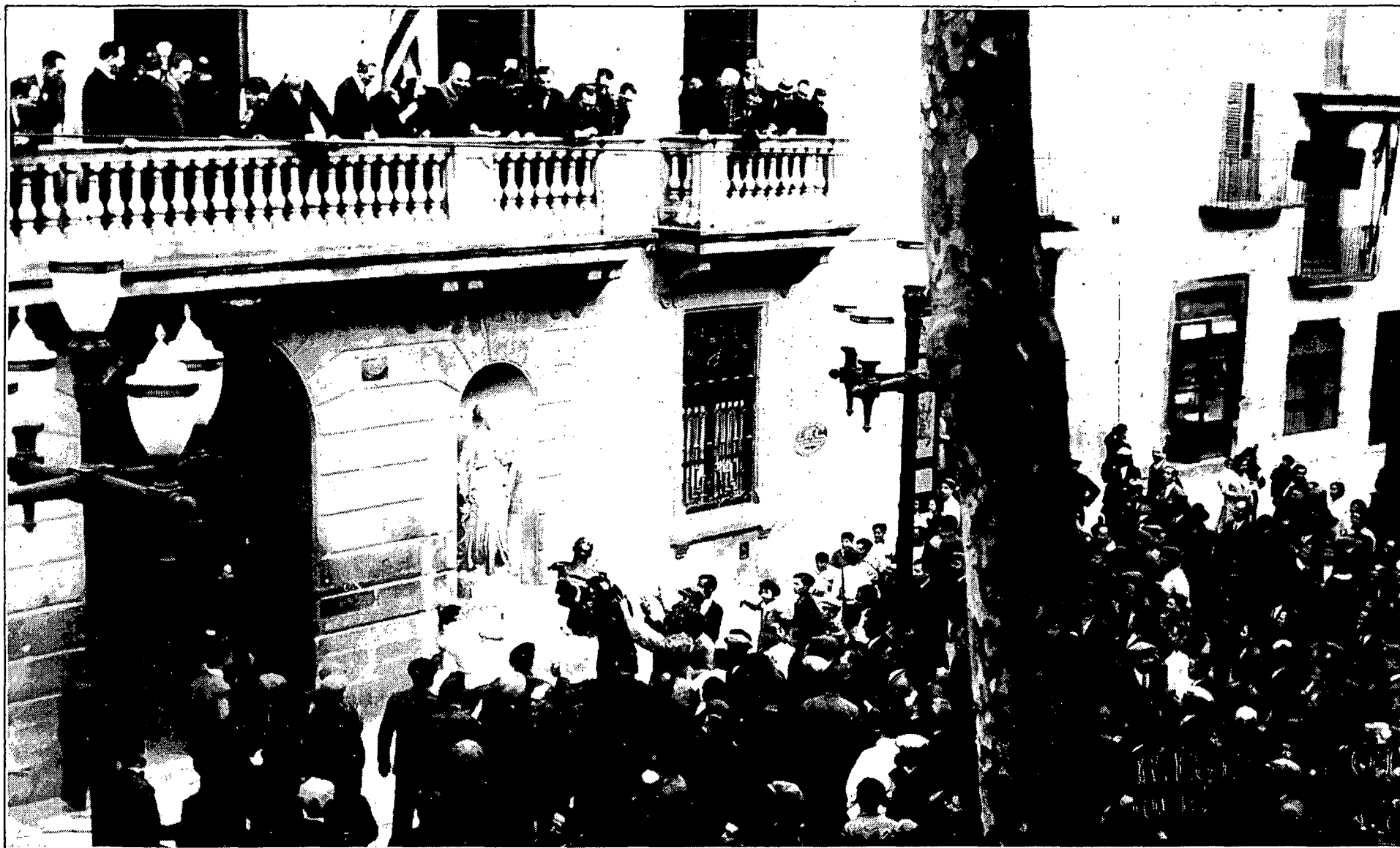
L'alcalde, Sr. Arañó, rep la multitud que, comandada pel Dr. Lluís Viladevall (president d'Acció Catalana Republicana), li exigeix el traspàs de poders, donat que el canvi de règim és un fet. El Sr. Arañó -segons el Diari de Mataró- contesta que "tota la vida havia estat demòcrata i que amb gust farà aquest traspàs ja que aquesta era la voluntat del poble". (10)

Tot seguit, els nous regidors es traslladen al Saló de Sessions per a sortir, més tard, al balcó de l'Ajuntament on ja onegen les banderes catalana i republicana. La gernació que esperava el desenvolupament dels fets davant el Consistori, rep amb forts aplaudiments els regidors, els quals dirigeixen la paraula al públic i, "recomanant seny i cordura", convida els obrers a participar de l'alegria de la diada, demanant-los que "amb el major ordre abandonessin el treball".

El Dr. Viladevall assabenta el poble de la proclamació de la República Catalana, "fent avinent que per damunt de tot ha d'haver-hi l'amor a Catalunya". Després de la seva allocució, parlaran els Srs. Jaume Recoder i Josep Abril; aquest darrer clou el seu parlament preguntant al poble "de donar mostres de seny i capacitat per a sostenir la República".

Mentre els nous regidors prenen possessió del càrrec, un bust de guix amb l'efígie d'Alfons XIII fou llançat a la via pública. Hom assegura que fou En Jaume Llavina l'autor del "regicidi" (a la fotografia pot observar-se, perfectament, el bust trencat damunt la vorera de la Casa Gran).

Els regidors republicans i socialistes es constitueixen en Comitè Revolucionari, assumint el govern de la ciutat, alhora que organitzen destacaments per a proclamar la República a les viles repatànies de la comarca. (11)

EL BUST DEL REI ÉS LLENÇAT DES DEL BALCÓ DE L'AJUNTAMENT
13 d'abril del 1931

Fotografia R. Estapé - M.A.S.M. - Col.lecció Joaquim Marfà i Serra

L'endemà, dimarts 14, Lluís Companys amb altres membres d'E.R.C. a quarts d'una del migdia, prendrà possessió de l'Ajuntament de la Ciutat Comtal, al balcó del qual són hissades les banderes catalana i republicana. Poca estona més tard, des d'aquesta mateixa balconada, Francesc Macià pronuncia les famoses paraules:

"Poble de Catalunya: En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, que amb tota cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques ibèriques.

Queda, des d'aquest moment, format el govern de la República Catalana..." (12).

Dit això, de l'Ajuntament hom es desplaça al Palau de la Generalitat (l'ex-Diputació Provincial), on s'hi constitueix, prèvia possessió, el Govern de Catalunya.

A Mataró, assabentada la població de la proclamació de la República el dia anterior, diverses fàbriques resten aturades. A l'Ajuntament, el Comitè Revolucionari republicano-socialista roman en febril activitat, rebent comissions i despatxant ordres, en contacte directe amb les noves autoritats barcelonines.

Al migdia, nous parlaments dels regidors adreçats a la multitud, i... música: la Banda Municipal toca, solemnement, la "Marsellesa", que repeteix. Seguidament, hom entona el "Cant dels Segadors" l'himne nacional de Catalunya. Una comissió del regiment d'artilleria de la guarnició de la ciutat (un comandant i dos capitans) saluda als nous regidors; poca estona més tard, un capità sortí al balcó i, en castellà, lamentant desconèixer el català, informà de la proclamació de l'Estat Català feta per Francesc Macià i que l'exèrcit es posava al costat del poble, paraules que foren contestades pel públic amb fortes ovacions.

Davant l'obelisc de la Plaça de Santa Anna, la C.N.T. celebrà un míting, en el qual els oradors -Peiró, Molist, Bellavista... remarquen que "si bé havien ajudat a triomfar la República no consideraven el canvi sinó com un episodi de la lluita" ja que per a ells "no és l'ideal que defensem".

A les dotze de la nit d'aquest mateix dia, l'Ajuntament es constituí formalment. Presidí la sessió el Sr. Jaume Recoder, regidor que havia obtingut el major nombre de vots, i es procedí a l'elecció d'alcalde. Per unanimitat surt escollit el Sr. Abril, el regidor de més edat.

Rera les allocucions de rigor, hom acordà d'adreçar un missatge a "l'il.lustre patrici" Francesc Macià i un altre al President del Govern Provisional d'Espanya, Niceto Alcalà Zamora, "fent-los present l'entusiasme amb que el poble de Mataró ha acollit el triomf de la República i demanant que de l'Espanya vella neixi aquesta federació d'estats que representin l'harmonia i germanor entre tots els pobles ibèrics".

Poques hores abans de la constitució del Consistori, un escamot d'Artilleria proclama marcialment la República davant la Casa de la Ciutat, presentant armes davant una bandera republicana, amb llaçada catalana, que fou baixada del balcó principal.

El Diari de Mataró encapçalava amb aquestes paraules la crònica d'aquests esdeveniments:

"La bandera de nostres amors, la bandera catalana, tan perseguida per la dictadura, oneja lliure al cim de tots els edificis públics de Catalunya, més pura que mai pels sacrificis dels abnegats patriotes que patiren per ella en la seva carn

MaFarió 15 Abril 1931

EXPECTACIÓ A LES OFICINES ELECTORALS D'ACCIO CATALANA, A LA RIERA. 14 d'abril del 1931

Fotografia R. Estapé - M.A.S.M.
Col.lecció Joaquim Marfà i Serra.

A LA CASA DE LA CIUTAT. 15 d'abril del 1931.

Fotografia R. Estapé - M.A.S.M.
Col.lecció Joaquim Marfà i Serra.

EL REGIMENT D'ARTILLERIA PROCLAMA LA REPÚBLICA A L'AJUNTAMENT. 14 d'abril del 1931.

Fotografia de la Col.lecció M. Salicrú i Puig

i en la seva llibertat. Alfons XIII s'ha despul·lat de la reialesa sense que un esquitx de sang taqués els poders que trametia. La història li tindrà en compte aquest acte que liquida un règim".

L'avenir de la nova forma de govern

Instaurada la República a la resta de l'Estat, amb el rei fora del país, el nou règim polític entrava en fase de consolidació.

Les esperances de les noves autoritats republicanes eren moltes, tantes, però, com dificultats haurien de trobar-se. Albert Balcells (13) subratlla com la República va tenir la dissort d'ésser proclamada en un moment de marasme econòmic internacional. Un seguit de problemes enterboliran el panorama: el cas català, la inarticulació de les forces polítiques, la rivalitat entre blocs...

La qüestió catalana, controlada pel govern central de la República en base als acords del Pacte de Sant Sebastià (1930), es reduïria a un govern autònom. L'ànima independentista, però, romandrà latent en l'ànim de molts, esclatant plenament el 6 d'octubre del 1934 en tornar-se a proclamar l'Estat Català.

Les rivalitats polítiques, agreujades per discrepàncies gairebé insalvables, s'accentuaran a mesura que el temps avanci. En el breu període de govern republicà es germinaran molts dels odis i passions que davallaran en guerra civil.

A Mataró, i passada l'eufòria pròpia del moment, tot torna a la normalitat. El nou Ajuntament s'ha constituït sense comptar per a res amb els regidors electes de la Coalició ADMINISTRATIVA, malgrat l'ordre expressa del President Macià de constituïr els consistoris amb tots els regidors "fos quina fos la seva ideologia o fil·liació política" (14).

Aquesta picabaralla posa de manifest les discrepàncies internes de la Candidatura REPUBLICANO-SOCIALISTA i, alhora, la manca d'unes directrius sòlides de govern...

De tot això, ja en fa cinquanta anys.

Carles Marfà i Riera

NOTES

- (1) GABRIEL, Pere: Catalunya sota la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Història de Catalunya, Vol.VI. Salvat editores, S.A. Barcelona, 1978. Pàg.102.
- (2) MANTÉ BARTRA, Marta: La problemàtica de la Segunda República a través del estudio de una situación concreta: el Mataró de los Años Treinta. Premi Iluro, 1975. Caixa d'Estalvis Laietana. Editorial Rafael Dalmau. Mataró. 1977. Pàg.33
- (3) Op.cit.pàg.33.
- (4) Id.Id.pàg.36. Diari de Mataró. 1 d'abril 1931.
- (5) TESIS I MARCA, Rafael: La Revolució en els Ajuntaments. Col."Antecedents i documents", nº3, Barcelona, 1937 (Edició facsímil, 1978 pàg.6.

- (6) MANTÉ BARTRA, Marta: 13 d'abril de 1931. Proclamació de la República catalana a Mataró. "El Maresme", nº25 (Any 3, Epoca 2ª) Mataró, 14 al 20 d'abril del 1978. Pàg.16
- (7) Dades obtingudes en base al Diari de Mataró.
- (8) Diari de Mataró, dissabte 4 d'abril 1931.
- (9) "Al parecer se había avisado por vía oficiosa a los candidatos de la coalición administrativa elegidos de que no asistieran, por el momento, al Ayuntamiento, para evitar posibles violencias y disturbios".
MANTÉ BARTRA, Marta: La problemàtica...Pàg.37
- (10) Les cites que es segueixen pertanyen, cas de no indicar el contrari, al Diari de Mataró, dilluns 13 d'abril 1931, i dimarts 14 i 15.
- (11) Pensament Marià, 14 d'abril 1931
- (12) "Revista de Catalunya", Vol.XIII, Any VIII, nº69. Pàgs.390-395.
- (13) G.E.C. Vol.4 (Buix-Cept). Article "Catalunya, història".
- (14) MANTÉ BARTRA, Marta: La problemàtica...Pàg.40.